

Kongregácia pre katolícku výchovu

Svetový kongres o výchove

„Vychovávať dnes a zajtra : nadšenie, ktoré sa obnovuje.“

Rím-Castel Gandolfo 18. - 21. novembra 2015

Výťah zo záverečného komuniké

1. Ciele kongresu:

- *Obnoviť si výchovné nadšenie* pri príležitosti slávania 50. výročia deklarácie Druhého vatikánskeho koncilu *Gravissimum educationionis* a 25. výročia apoštolskej konštitúcie *Ex corde Ecclesiae*.
- *Analyzovať* rôzne výzvy, ktoré dnes stoja pred tými, čo pracujú na poli výchovy a vzdelávania.
- Podeliť sa o skúsenosti s tými, čo pracujú v iných podmienkach.
- Pocítiť, že ide o veľký spoločný výchovno-vzdelávací projekt – prostredníctvom ktorého Cirkev evanjelizuje – ktorý spája školy, univerzity, združenia a rôzne skupiny zapojené do formácie mladých generácií v kresťanskom duchu.

2. Príprava kongresu:

- V júni 2012 sa uskutočnil na podnet členov Kongregácie pre katolícku výchovu študijný seminár so špecialistami z celého sveta. Príspevky boli zhrnuté v dokumente *Vychovávať dnes a zajtra : nadšenie, ktoré sa obnovuje*, ktorý slúžil na vypracovanie *instrumentum laboris* pre celosvetový kongres.
- V závere *instrumentum laboris* bol uvedený dotazník, ktorý bol zaslaný na biskupské konferencie, rehoľné kongregácie, združenia katolíckych škôl a univerzít a ďalším zainteresovaným.
- Odpovede na dotazník boli analyzované na Scuola di Alta Formazione Educare all'incontro e alla solidarietà (EIS), ktorá je súčasťou Libera Università Maria Santissima Assunta (LUMSA) v Ríme. Výsledkom toho bol ďalší dokument – *lineamenta* pre účastníkov kongresu.
- Prípravu kongresu sprevádzalo konanie Fóra o výchove pri príležitosti 70. výročia UNESCO v Paríži (3. júna 2015), ktoré kongregácia zorganizovala v spolupráci so stálym pozorovateľom Svätej stolice a ktorého sa zúčastnilo 400 účastníkov – veľvyslancov, rektorov univerzít, riaditeľov katolíckych škôl a predstaviteľov výchovno-vzdelávacích združení, najmä z Európy.
- Výsledky boli publikované v novom časopise dikastéria *Educatio catholica*.
- Na nižších úrovniach prebiehala príprava prostredníctvom rôznych seminárov a stretnutí, ktoré mali slúžiť na prehĺbenie tém navrhovaných v *instrumentum laboris*.

3. Oblasti záujmu kongresu:

- identita a poslanie katolíckych inštitúcií,
- rôzne subjekty edukácie,

- formácia formátorov,
- aktuálne úlohy vo výchovno-vzdelávacej oblasti.

Identita a poslanie katolíckych škôl vychádza z identity a poslania samotnej Cirkvi, ktorá má za úlohu evanjelizovať. Katolícke školy a univerzity nemajú zaujímať voči sekularizovanej spoločnosti s individualistickými hodnotami len obranný postoj, ale majú byť proaktívne a potvrdzovať hodnotu ľudskej osoby, a tak pôsobiť proti povyšovaniu zisku a užitočnosti na jediné kritérium všetkých rozhodnutí.

Rôzne subjekty, ktoré sa podieľajú na výchovno-vzdelávacom procese v rámci škôl, majú vytvárať komunitu: profesionálnu, výchovnú a evanjelizačnú. Budovanie takýchto komunít a potvrdzovanie identity a špecifického poslania katolíckej školy a univerzity sa deje prostredníctvom formácie formátorov. Nestačí, aby učitelia na katolíckych školách mali len dobrú odbornú kvalifikáciu, ale je potrebné, aby si boli vedomí aj vlastnej výchovnej úlohy, ich pravej identity a potreby milovať službu, ktorú poskytujú spoločnosti a konajú s presvedčením a zaujatím. Preto je formácia vychovávateľov a učiteľov naliehavo potrebná a jej cieľom je vybudovať komunitu formátorov, ktorí budú uskutočňovať výchovné poslanie. Túto tvoria zasvätení spoločne s laikmi, preto je potrebné zosúladiť ich špecifické príspevky do výchovy.

Kongres napokon označil hlavné výchovné výzvy, ktorým dnes čelia katolícke školy a univerzity v rýchlo sa meniacej, multikultúrnej spoločnosti. Tri hlavné výzvy sú: integrálne vzdelávanie, formácia vo viere a výzva, ktorú predstavujú periférie, chudobní a nová chudoba. Možno ich zhrnúť nasledovne: úlohou katolíckych škôl je podporovať proces integrálneho vzdelávania mladých, zveriť ich do starostlivosti a pod vedenie evanjelizačnej výchovnej komunity, v ktorej je živo prítomná identita samotnej výchovno-vzdelávacej inštitúcie.

4. Pedagogika kongresu

Program prebiehal v troch navzájom prepletených líniách reflexie a činnosti.

Prvú líniu predstavovali okamihy modlitby a hlásania Božieho slova. Modlitba sa zameriavala na tri obrazy: a) Ježiš ako učiteľ osôb, ktoré hľadajú spoľahlivé vedenie; B) podobenstvo o rozsievачovi; c) Ježiš ako cesta, pravda a život.

V druhej línii išlo o vzťahy medzi štyrmi tematickými okruhmi, obohatené o skúsenosti, ktoré poukazujú na pestrosť a bohatstvo katolíckych inštitúcií rozšírených po celom svete.

Tretia etapa bola neformálna, predstavovali ju osobné stretnutia a rozhovory, nadväzovanie nových vzťahov, čo prispelo k budovaniu veľkej rodiny kresťanských vychovávateľov.

5. Služba vzdelávaniu

Na záver kongresu predstavil sekretariát službu, ktorú kongregácia ponúka na podporu výchovného poslania Cirkvi. Ide o:

- a) 210 000 škôl a 1 865 katolíckych a cirkevných univerzít, ktoré navštevuje spolu približne 60 miliónov žiakov a študentov, ktoré sú spolu s ďalšími výchovno-

vzdelávacími inštitúciami zapojené do uskutočňovania cieľov UNESCO, ktoré na svetovom fóre „Education 2030“ v máji 2015 v Južnej Kórei potvrdilo, že cieľom je **vzdelanie pre všetkých** a tiež ďalšie základné ciele, ako rozšírenie vzdelania aj pre tých, ktorí sú z neho vylúčení, zaistenie kvality vyučovacieho procesu, podporovanie celoživotného vzdelávania a ďalšie.

- b) Okrem toho sa dikastérium v spolupráci so združeniami katolíckych škôl a univerzít zaväzuje **spracovať príspevky z kongresu**, publikovať ich, dať online k dispozícii a pripraviť programový dokument o výchove, ktorý na základe predošlých dokumentov magistéria nanovo predostrie antropologické korene a základné hodnoty, ktoré umožnia rozvíjať v nasledujúcich desaťročiach kresťansky inšpirovanú výchovnú službu. Prvým dôležitým počínom v tomto smere bude vypracovať v najbližších rokoch **Direktórium pre katolícku výchovu** a smernice pre formáciu formátorov.
- c) Nedávno bola založená pri Libera Università Maria Santissima Assunta (LUMSA) v Ríme **Scuola di Alta Formazione Educare all'incontro e alla solidarietà (EIS)**. Jej cieľom je podporovať vedeckú činnosť v spolupráci s univerzitami a špecializovanými akademickými centrami v rôznych krajinách. Táto škola ponúka službu všetkým vzdelávacím inštitúciám pripravovať projekty v duchu pedagogických vzorov, ktoré predkladá cirkevné magistérium, aby lepšie odpovedali na súčasné výzvy.
- d) Pápež František prijal žiadosť Kongregácie pre katolícku výchovu a pri príležitosti 50. výročia promulgácie *Gravissimum educationis*, založil 28. októbra 2015 **Nadáciu Gravissimum educationis**. Jedným z hlavných cieľov nadácie je podporovať bádanie, štúdium a publikácie týkajúce sa náuky Cirkvi v oblasti vzdelávania a katolíckej kultúry na úrovni škôl a univerzít, ako aj podporovať medzinárodné podujatia vedeckého charakteru.
- e) S cieľom reagovať na potrebu koordinácie a vytvárania spoločenstva medzi inštitúciami pracujúcimi v oblasti výchovy, sa bude hľadať spôsob, ako vytvoríť pri Kongregácii pre katolícku výchovu poradný orgán **Consulta delle aggregazioni educative**. Tento má konkrétnejšie uskutočňovať službu, ktorú naznačuje *Gravissimum educationis* (12) a ktorá spočíva predovšetkým v lepšej koordinácii a spolupráci medzi katolíckymi školami a univerzitami, vo výmene vedeckých informácií, organizovaní spoločných konferencií a výmene pedagógov na určité obdobie.

6. Posolstvo pápeža Františka (vid' priložený dialóg v plnom znení)

Príhovor Svätého Otca Františka k účastníkom svetového kongresu organizovaného Kongregáciou pre katolícku výchovu (a študijné inštitúty)

Aula Pavla VI., 21. novembra 2015

Prof. Roberto Zappalà, školský riaditeľ Inštitútu Gonzaga v Miláne:

Katolícke výchovno-vzdelávacie inštitúcie sa nachádzajú v mnohých krajinách a v rozličných kultúrno-spoločenských kontextoch: v bohatých i rozvojových krajinách, mestách i na vidieku, v prevažne katolíckych krajinách i tam, kde sú katolíci v menšine. Čo podľa vás v týchto rozmanitých podmienkach robí inštitúciu skutočne kresťanskou?

Pápež František:

Aj my kresťania sme v menšine. A prichádza mi na um to, čo povedal, jeden veľký mysliteľ: „Vzdelávať znamená uvádzať do celej pravdy“. Nemožno teda hovoriť o *katolíckom vzdelávaní* bez toho, aby sa hovorilo o *ľudskosti*, pretože podstatou katolíckej identity je Boh, ktorý sa stal človekom. Rozvíjanie správnych postojov, plne ľudských hodnôt, otvára dvere semenu kresťanstva. Potom nastupuje viera. Kresťanský vzdelávať neznamena len katechizovať: to je len jedna časť. Neznamena to len prozelytizmus – nikdy nerobte v školách prozelytizmus! Nikdy! – Kresťanský vzdelávať znamená rozvíjať u detí a mládeže ľudské hodnoty, a to vo všetkých oblastiach. Jednou z nich je aj *transcendentná realita*. Dnes sa prejavuje tendencia k neopozitivismu, teda k zameraniu výchovy len na imanentné oblasti, na hodnotu imanentných vecí, a to tak v krajinách kresťanskej tradície, ako aj v ostatných krajinách. To znamená, že mladí ľudia sa neuvádzajú do plnej skutočnosti: zabúda sa na transcendentno. Pre mňa je najväčšou krízou výchovy z kresťanského pohľadu táto uzavretosť voči transcendentnu. Sme uzavretí voči transcendentnu. Musíme si pripraviť srdcia, aby sa Pán mohol prejaviť, no v plnosti – teda v plnosti ľudskosti, ktorá má aj transcendentný rozmer. Vychovávať ľudsky, ale s otvoreným horizontom. Akákoľvek forma uzavretosti neprosieva výchove.

Fr. Juan Antonio Ojeda, vyučujúci na Malagskej univerzite (španielsky):

Svätý Otče, vo svojich príhovoroch spomínate prerušenie vzťahov medzi školou, rodinou a ostatnými spoločenskými inštitúciami. Preto nás často vyzývate k tomu, aby sme podporovali a osobne prežívali kultúru stretnutia. Čo to znamená pre subjekty zapojené do výchovno-vzdelávacieho procesu?

Pápež František:

Je pravdou, že nielenže sa prerušili tieto vzťahy, ale vzdelanie sa stalo aj príliš selektívnym a elitárskym. Zdá sa, že právo na vzdelanie majú len národy alebo jednotlivci, ktorí majú istú úroveň alebo isté schopnosti; potom, samozrejme, nemajú právo na vzdelanie všetky deti a všetci mladí. Ide o celosvetový fenomén, ktorý nás zahanbuje. Ukazuje totiž na selektívny

prístup k ľuďom, ktorý namiesto zblížovania národov vedie k ich vzd'aloňovaniu; vzd'aloňuje tiež bohatých od chudobných; jednu kultúru od druhej... A to sa deje aj v malom: výchovné spojenectvo (*patto educativo*) medzi rodinou a školou sa prerušilo! Treba začať odznovu. Aj výchovné spojenectvo medzi rodinou a štátom je prerušené – okrem prípadov, keď ide o ideologický štát, ktorý chce profitovať zo vzdelania, aby mohol rozširovať svoju ideológiu: ako boli napríklad diktatúry, s ktorými sme sa stretli v minulom storočí. Je to hrozné. Medzi zle platených pracovníkov patria učitelia a vychovávatelia: čo na to možno povedať? Jednoducho, že štát nemá záujem. Ak by mal, veci by sa diali inak. Takže výchovné spojenectvo je prerušené. A tu nastupuje naša úloha: hľadať nové cesty.

Počuli sme svedectvo otca zo Senegalu... [obracia sa k nemu] ty, dobre si povedal: treba sa snažiť robiť to, čo robil Don Bosco. Don Bosco sa v tých najtvrdších časoch slobodomurárstva v Severnej Itálii usiloval o „núdzovú výchovu“. Aj dnes potrebujeme „núdzovú výchovu“, treba sa zamerať na „neformálnu výchovu“, pretože formálna výchova je v dôsledku pozitivistického dedičstva ochudobnená. Obsahuje len rozumový technicizmus a jazyk rozumu. Preto je ochudobnená. Túto schému treba narušiť. Existujú skúsenosti v tomto smere – cez umenie, šport... Aj umenie a šport vychovávajú! Treba sa otvoriť novým obzorom, vytvoriť nové vzory... Máme veľa skúseností: napríklad tú, čo bola prezentovaná na tomto fóre – projekt *Scholas occurrentes*, ktorý sa usiluje práve o otvorenie horizontu vzdelávania, aby nezahŕňalo len rozumové znalosti. Poznáme totiž tri jazyky: jazyk rozumu, jazyk srdca a jazyk rúk. Výchovno-vzdelávací proces sa musí uberať po týchto troch cestách: učiť myslieť, pomáhať správne počúvať a sprevádzať pri činnosti. Teda všetky tri jazyky musia byť v súlade. Dieťa, mladý človek, si myslí to, čo cíti a čo robí; cíti to, čo myslí a čo robí; a robí to, čo si myslí a čo cíti. A tak sa výchova stáva *inkluzívnou*, pretože všetko má v nej svoje miesto; je inkluzívna aj po ľudskej stránke. Výchovné spojenectvo bolo narušené v dôsledku vylúčenia niektorých. Hľadáme len najlepších, tých najvybranejších – ktorí sú najinteligentnejší alebo majú peniaze na zaplatenie lepšej školy či najlepšej univerzity – a ostatných nechávame bokom. Svet nemôže napredovať pomocou *selektívneho* vzdelávania, pretože to nie je sociálne spojenectvo, ktoré by spájalo všetkých. A tu je naša úloha: hľadať cesty pre neformálnu výchovu. Cestou umenia, športu, a mnohými inými... Veľký brazílsky učiteľ – sú tu nejakí Brazílčania?... jeden z vašich – hovorieval, že v škole, v klasickej škole, sa treba vyhýbať tomu, aby sa skĺzlo len k odovzdávaniu vedomostí. Pravá škola musí odovzdávať vedomosti, zvyklosti a hodnoty; a keď škola nie je schopná to všetko robiť, ide o selektívnu a exkluzívnu školu, vyhradenú len pre niekoľkých.

Som presvedčený, že súčasná situácia, v ktorej je narušené výchovné spojenectvo, je veľmi vážna. Pretože vedie ku selekcii „super ľudí“, no iba na základe kritéria rozumu a kritéria záujmov. Za tým sa vždy – vždy! – skrýva vidina peňazí, ktorá ničí pravú ľudskosť. To, čo môže pomôcť, je aj istá zdravá a úctivá neformálnosť: to je pri vzdelávaní prospešné. Pretože formálnosť sa často zamieňa s prísnosťou. Ale vráťim sa prvej otázke: tam, kde je prísnosť, nie je ľudskosť, a kde nie je ľudskosť, nemôže vstúpiť Kristus! Má zatvorené dvere! Dráma uzavretosti má korene v prísnosti. A ľudia chcú niečo iné; a keď hovorím „ľudia“, myslím všetkých nás, rodiny... Chcú spolunažívať, viesť dialóg – kardinál Versaldi zdôraznil toto: chcú dialóg. No keď je výchovné spojenectvo narušené a panuje prísnosť, neexistuje miesto pre dialóg: mňa zaujíma to moje, teba to tvoje a nie je tu miesto pre všeobecné dobro a pre bratstvo. Mal som dve skúsenosti tu vo Vatikáne, keď som pri rozhovoroch so študentmi z piatich kontinentov organizovaných v rámci *Schola occurrentes*, som zažil potrebu jednoty; a dnes sa ponúka práve opačný projekt – rozdeľovanie, nie zjednocovanie; a tiež selektívnosť.

„Čo to znamená pre subjekty zapojené do výchovno-vzdelávacieho procesu?“ – tak sa končila otázka. Znamená to *riskovať*. Vychovávateľ, ktorý nedokáže riskovať, nenapomáha výchove. Otec a mama, ktorí nevedia riskovať, nevychováajú dobre svoje dieťa. Riskovať rozumným spôsobom. Čo to znamená? Je to ako učiť chodiť. Keď učíš dieťa chodiť, učíš ho, že jedna noha musí zostať pevne na zemi, na ceste, ktorú pozná; a druhá sa snaží dostať vpred. To ho môže ochrániť, ak sa pošmykne. Výchova znamená presne toto. Si si istý v tomto bode, ale to nie je nič definitívne. Musíš urobiť ďalší krok. Možno sa pošmykneš, ale sa zdvihneš a ideš vpred... Skutočný vychovávateľ musí byť majstrom rizika, no rozumného rizika, samozrejme. Ako som sa to práve pokúsil vysvetliť. Nuž neviem, hádam som odpovedal na tú otázku...

Sestra Pina Del Core, dekanka Fakulty pedagogických vied Auxilium v Ríme:

Svätý Otče, aké úlohy čakajú učiteľov v čase „rozdrobenej tretej svetovej vojny“, aby sa neuzavreli len do seba, ale stali sa trepezlivými tvorcami pokoja? Ako by ste povzbudili všetkých vychovávateľov, ktorí sa so zápalom venujú tomuto delikátnemu poslaniu?

Pápež František:

Predovšetkým by som chcel povedať jedno svedectvo vzhľadom na to, čo práve povedala generálna predstavená *Congregatio Iesu et Mariae*. Keď som bol rektorom univerzity, moja sekretárka bola tiež členkou tejto kongregácie – ešte žije, je to staručká sestra Asunción. A táto sestra, ktorá robila na univerzite sekretárku, si napoludnie zjedla svoj chlebík, vzala si

auto a vydala sa na perifériu, kde robila riaditeľku školy pre chudobných. Sekretárka univerzity, teologickej fakulty, išla k chudobným. Mnohé podobné kongregácie tiež nikdy nezabudli na túto víziu. Možno v niektorých momentoch viac zdôrazňovali prácu medzi elitou mesta, ale mali povolanie ísť na perifériu, tam, kde sa zrodili... A koľké zakladateľky rehoľných kongregácií sa zrodili, aby pomáhali dievčatám, koľkí zakladatelia pomáhali chlapcom na ulici, chudobným chlapcom! Hovoril som o Don Boscovi... Keby tu čírou náhodou bola matka predstavená, chcel by som jej verejne poďakovať za jej kongregáciu a za všetky mužské i ženské kongregácie, ktoré nikdy nezabudli na perifériu!

Nieko by mohol povedať: „My však musíme vychovávať manažérov! Musíme vychovávať ľudí, ktorí vedia rozmýšľať, ktorí robia to a to...“ To je pravda, to treba robiť. No keď som bol v Paraguaji, v jednej škole na periférii zorganizovali niekoľkodňové stretnutie s mladými – nehovorím, že s mladými z ulice, ale z periférie – ktorí boli chudobní, chýbali im aj základné životné potreby. A títo mladí chlapci a dievčatá medzi 14. a 16. rokom sa rozhodli hovoriť o niektorých veľmi ťažkých témach. Počul som ich diskusiu a závery na jednu z tém: tehotenstvo mladistvých. Pomyslel som si: ako je to možné, že títo mladí, ktorí žijú v takýchto podmienkach, na brehu často sa rozvodňujúcej rieky, ktorí majú nedostatok jedla, sú schopní takto uvažovať? Pretože mali správnu metódu a učiteľa či učiteľku, ktorí ich sprevádzali. Nikto, nikto nemôže byť vylúčený z možnosti získať tieto hodnoty, nikto! A preto je prvou úlohou, ktorú od vás žiadam: zanechajte miesta, kde je dostatok učiteľov a choďte na periférie. Vyhľadávajte ich. Alebo si ich stanovte ako cieľ! Hľadajte núdznych, chudobných. Oni majú niečo, čo nemajú mladí z bohatších štvrtí – nie zo svojej vlastnej viny, ale v dôsledku spoločenských podmienok – majú skúsenosť ako prežiť, zakúsili aj krutosť, hlad a nespravodlivosť. Ich ľudskosť je zranená. A verím, že naša spása prichádza zo zranení jedného zraneného človeka na kríži. Oni z týchto zranení dokážu získať poznanie, ak ich šikovný vychovávateľ bude viesť. Nejde o to, ísť tam robiť charitu, učiť ich čítať a dať im jesť... nie! To je potrebné, no je to len dočasné. Je to prvý krok. Úlohou je – a k tomu vás povzbudzujem – ísť tam a naučiť ich ako rozvíjať oblasti ľudskosti, rozumu, hodnôt, zvykov, aby mohli napredovať a druhým prinášať skúsenosti, ktoré sú im neznáme.

V tejto istej sále sme pred pätnástimi dňami – ak si dobre pamätám – prijali 7000 Rómov z celej Európy. Príhovor mal jeden z nich, ktorý vyrastal v rómskej osade a teraz je v slovenskom parlamente. A mohol svojou odlišnou skúsenosťou obohatiť tých, čo túto perifériu nepoznajú. Isté skutočnosti sa totiž lepšie chápu z periférie, než z centra, lebo ty, ktorý si v centre, máš stále strechu nad hlavou, si stále chránený...

Narušené výchovné spojenectvo, selektívnosť, vylúčenie, dedičstvo selektívneho pozitivismu – tieto veci treba vyriešiť. A napredovať v plnení tejto úlohy. Jednej kongregácii sestier, ktoré majú osobitné poslanie na juhu Argentíny, v Patagónii, som povedal: „Prosím vás, zavrite polovicu (internátnych) škôl v hlavnom meste Buenos Aires a pošlite sestry tam, na túto perifériu vlasti“. Pretože odtiaľ prídu nové zdroje, nové hodnoty a prídu tiež ľudia schopní obnoviť svet. Chod'te na perifériu. Chcem však zdôrazniť: ísť na perifériu neznamená len robiť dobročinnosť. Vo výchove treba sprevádzať mladých na ceste potiaľ, pokiaľ až môžu ísť. Saleziánom v Turíne som povedal – „robte to, čo robil Don Bosco v jeho dobe, keď bolo mnoho detí na ulici: núdzovú výchovu, pestrú výchovu“.

Ďalej sa rehoľná sestra pýtala, „aké úlohy čakajú učiteľov v čase ‚rozdrobenej tretej svetovej vojny‘“. Aké je najväčšie pokušenie v čase vojny, v tejto chvíli? Múry. Ochrániť sa múrmi. Najväčšou chybou vychovávateľa je to, ak vychováva „za múrmi“. Ide o výchovu medzi múrmi: múrmi selektívnej kultúry, múrmi kultúry bezpečia, múrmi sociálneho sektoru, ktorý je v blahobyte a už sa nerozvíja.

Na záver by som chcel práve v súvislosti s touto otázkou vyzvať vychovávateľov a vychovávateľky, aby sa zamysleli – a to je ich domáca úloha, ale majú ju vypracovať v spoločnosti! – nad *skutkami milosrdenstva*, nad štrnástimi skutkami; aby sa zamysleli, ako ich robiť, ale vo *výchove*. Nežiadam vás, aby ste zdvihli ruky tí, ktorí ich dobre ovládajú naspamäť. Raz som to v tejto sále urobil: bola plná... A zdvihli ruky sotva dvadsiati... Ale zamyslíte sa nad tým: je v tomto roku milosrdenstva len almužna milosrdenstvom? Alebo: ako môžem spraviť skutok milosrdenstva pri vyučovaní či vo výchove? Ide o diela Otcovej lásky; prvé slová, čo povedal kardinál Versaldi: diela Lásky. Čo môžem urobiť pre to, aby bola v tomto roku milosrdenstva zvlášť vyzdvihnutá Otcova láska, aby sa dostala do našich výchovných diel?

Veľmi pekne vám ďakujem, vychovávateľa a vychovávateľky – ktorí ste tak slabo platení – ďakujem vám za to, čo robíte. Musíme prevychovať mnohé spoločnosti. Musíme prevychovať Európu. Rektor istého kolégia, jezuita, mi povedal, koľko ho to stálo, aby zmenil zmýšľanie, prevychoval na cestu, ktorú si dnes Cirkev žiada. Takto sa možno priblížiť aj k neveriacim. Chcel by som sa poďakovať ešte jednému vychovávateľovi, ktorý sa stal vychovávateľom cestou kánonického práva – neviem, ako je to možné, ale stal sa ním – kardinál Grocholewski. Je tu prítomný. On je príkladom, ktorý odpovedá na prvú otázku: uzatvoril totiž zmluvy s univerzitami na celom svete, katolíckymi i nekatolíckymi. Prečo? Pretože výchovné nadšenie vedie k tomuto: humanizácii ľudí. Preto aj jemu verejne hovorím: „Vďaka, Eminencia!“.

Neviem, čo nasleduje v programe... Už sa končí? Veľká vďaka za vašu prácu. A želám vám dobrú chuť. A teraz sa spoločne pomodlime k Panne Márii: Zdravas' Mária...